



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

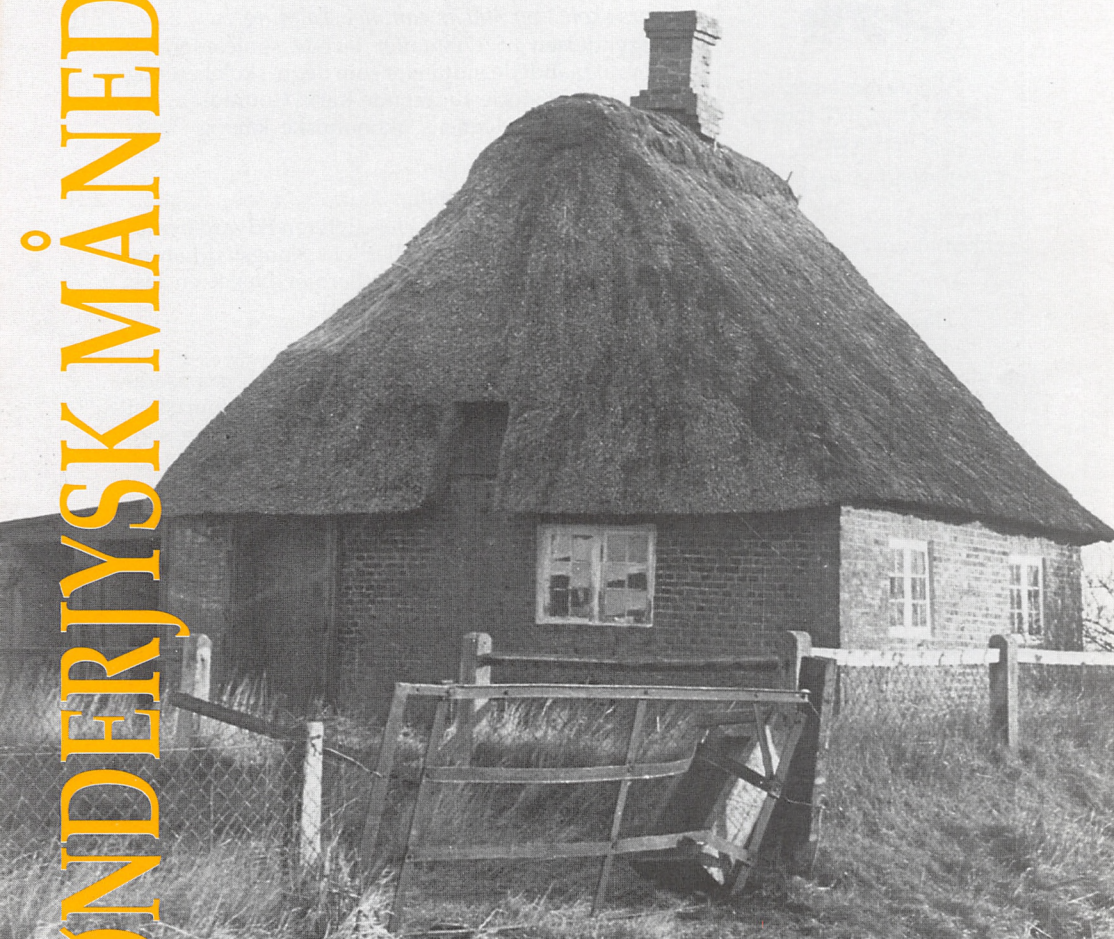
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT



NUMMER 9
SEPTEMBER

1997

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland



Abonnementspris
140 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.

Enkeltnumre 20 kr. pr. stk.

Farvelagte eller udvidede
enkeltnumre 25 kr. pr. stk.

Ekspedition:
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83.

Kontortid ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:
Kim Furdal (ansv.)
Institut for
sønderjysk Lokalhistorie
6200 Aabenraa

Lennart Madsen
Haderslev Museum
6100 Haderslev

Carsten Porskrog Rasmussen
Fredenshøj 28
6200 Aabenraa

© Sønderjysk Månedsskrift
og forfatterne

Sats/montage: Aabenraa Fotosats ApS
Tryk: Winds Bogtrykkeri ApS,
Haderslev

I dette nummer:



Landsbyskole i 300 år 211

I Kværs kan man i år fejre 300-års jubilæum for skolens eksistens. Skolen er muligvis ældre, men fra 1697 er der sikker dokumentation for en ubrudt skolevirksomhed. Vi kender navnene på samtlige skoleledere fra dette tidspunkt og frem til i dag. For de første 175 år af skolens historie blev embedet besat af medlemmer af en og samme familie. Gerd Conradsen, Kværs, beretter her om skolens historie.

Kværs skole - en 300 år gammel skabning 216

I begyndelsen af 1700-tallet levede skolelederen i Kværs af blandede indtægter som degn, skolelærer og landmand. Historiestuderende Karin Conradsen, Århus, har set på degnens økonomiske kår og status først i 1700-tallet.

Edvard Lembcke til minde 221

I anledning af hundredåret for digteren Edvard Lembckes død (1815-1897) fortæller Jens Kongsted Lampe om Lembckes digte, hvoraf flere er blevet en fast bestanddel af den danske sangskat.

Set og sket i Sønderjylland 225

Med bl. a. hærværk og bombetrusler nåede grænseregionsdebatten nye, hidtil ukendte højder. Journalist Eskild Bram har fulgt den verbale del af debatten, som igen har formået sætte sit præg på grænselandskronikken, denne gang for april kvartal.

Det sker - på de nordslesvigske museer 236

Bognyt. 238

Bagsiden om forsiden 240

Skoleloven fra 1814 er en milepæl i Sønderjyllands skolehistorie. Lederen af Dansk Skolemuseum, Keld Grinder-Hansen, fortæller om skoleloven og dens konsekvenser.

Forsidebilledet:

Den lille tre fags skole i Toftum, opført i 1784. Skolen fungerede som en enklassers skole for befolkningen på den nordlige del af Rømø, indtil den nye skole blev bygget i 1874, hvorefter den blev anvendt som fattighus. Skolen rummede ikke andet end en lille lav skolestue, en forstue med plads til hatte og tørklæder, et lille vindfang og et brændselsrum. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Landsbyskole i 300 år

Af G. CONRADSEN

I Kværs kan der i år fejres 300-års jubilæum for skolens eksistens. Skolen er muligvis ældre, men der er sikker dokumentation for, at der uafbrudt siden 1697 er holdt skole her, og vi kender navnene på alle, der har virket som skoleledere siden da og indtil i dag. Dertil kommer, at i de første 175 år blev embedet besat af medlemmer af en og samme familie, søn fulgte far eller svigersøn sin svigerfar. Gerd Conradsen, Kværs, beretter her om skolens historie.

Vores viden om de første 175 år kan vi takke degn og førstelærer Peter Petersen Olufsen for. Han virkede i Kværs fra 1869 til 1904, de første tre år som andenlærer og fra 1872 som førstelærer. I hans efterladte notater findes bl. a. følgende: »Den 4. januar 1876 modtog præsten i Kværs et brev fra gårdejer F. L. Jessen, Wrewelsbüll pr. Deetzbüll, svigersøn til degn Jes Petersen, emeriteret den 1. januar og død i Wrewelsbüll den 26. september 1875. Brevet indeholdt gamle papirer omhandlende degn og lærer Jes

Petersens forfædre, der med ovennævnte Jes Petersen havde betjent degneembedet i Kværs i 175 år«.

Olufsen har omhyggeligt afskrevet dokumenterne, der noget forkortede gives nedenfor:

Degne og skolemestre i Kværs fra 1697 til 1872

1. Johan Friedrich Lausen:

Han havde i nogle år opholdt sig på Island og flyttede derfra med kone og børn til Kliplev, hvorfra han den 9. september 1697 udnævntes til degn og skolemester i Kværs af »N. H. Macius på hans nådige greve og herre, hans højgrevelige excellence herr greve v. Ahlefeld til Langelands vegne«. Udnævnelsen er på tysk.

2. Richel Matthiesen:

Han var svigersøn til ovennævnte og udnævntes den 2. oktober 1717 ligeledes af en Ahlefeld. Om Reggel Matzen, som han kaldes i bestallingen, hedder det:

»25 år gammel gik han i tjeneste hos



Kværs skole med de seneste tilbygninger set fra nord i 1997. Foto: G. Conradsen.

velfornemme købmand Jørgen Joller i Flensborg, derefter tre år ved Knud Jørgensen i Avnbøl. Herefter blev han degn i Kværs, hvor han giftede sig med sin forgængers datter«.

3. Peter Jessen:

Atter var det en svigersøn, der fulgte traditionen op. Han udnævntes den 13. december 1737 af Augusta Böhne, der ejede Kværs Ladegård, som hendes mand havde erhvervet i 1725 ved auktionen over de gråstenske godser. Her var patronatsretten altså fulgt med.

4. Jes Petersen:

Han var søn af forgængerens Peter Jessen. »Den 3. juni 1768 blev han examine-ret af gen. sup. Adam Struensee, der fandt det særdeles behageligt, at Jes Petersen havde et af Guds nåde til Herren viet hjerte«. Andreas Petersen til Ladegård udnævnte ham den 17. juni 1768 til faderens efterfølger. Olufsen skriver om ham: »I dag, 1880, huskes han af mange. Han skal have haft en vældig sangstemme, der ved begravelser på Kværs kirke-gård kunne høres i Tørsbøl« (godt 1 km.).

5. Thomas Petersen:

Jes Petersens søn Thomas Petersen var degn i Kværs fra 1803 til 1847. Han var den første, der havde en regulær lærer-uddannelse, idet han i tre år besøgte det af provst Petersen oprettede »Degne- og Skolemesterinstitut« i Tønder.

6. Jes Petersen:

Han udnævnes til faderens efterfølger af kirkepatron Hans Christoph Olsen på Ladegård den 26. februar 1847. Han er den sidste af degneslægten, der starter med Johan Friedrich Lausen i 1697. Han solgte sit halve boel, Degnegården, til boelsmand Peter Sahl fra Tørsbøl i 1874 og flyttede sammen med sin kone til sin datter og svigersøn i Wrewelsbüll ved Nibøl.

I Olufsens notater står som afslutten-de bemærkning: »Han huskes for en ualmindelig viden og et elskværdigt væ-

sen. Ingen kendte som han de lokale og kommunale forhold fra de ældste tider og op til hans egen tid«.

Dermed slutter denne familie- og degnesaga efter 175 år. Den landbrugsejendom, der på et eller andet tidspunkt i forløbet kom i slægtens eje, og som i daglig tale stadig hed Degnegården, blev i 1978 erhvervet af frilandsmuseet Molfsee ved Kiel, hvor den er genrejst og i dag vidner om, at der har hersket en vis velstand i degnefamilien.

Skolebygninger, skoledistrikt og undervisning omkring 1800

Den ældste skolebygning, som ingen nulevende har kendskab til, har efter Olufsens beskrivelse i 1795 ligget »på den vestvendte side af den bakke, hvor nu Kværs Vindmølle ligger«. Stedet er let at lokalisere i Kværs. Selvom møllen forlængst er nedrevet, hedder det stadig Møllebakken i daglig tale. Skolebygningen lå nord/sydorienteret med et klas-selokale i den sydlige ende og en lærer-bolig i den nordlige del. Denne bolig stod i 1795 tom, »da læreren havde eget hus«, skriver Olufsen. Det må så være nr. 4, degn Jes Petersen, der muligvis på det tidspunkt har erhvervet den såkaldte »Degnegård«.

Denne skole blev revet ned i 1807, og en ny bygget umiddelbart ved siden af Degnegården vest for Kværs kirke.

Skoledistriktet, kaldet skolekommunen, bestod af landsbyen Kværs samt enkelte parceller fra Ladegård. I Tørsbøl og Ladegårdskov var der anneksskoler, hvorfra konfirmanderne det sidste år skulle gå i skole i »Degneskolen« i Kværs. Læsning lærte børnene efter en gammel tysk »Fibel«, senere anvendtes Det nye Testament som læsebog. Der undervis-tes i religion, regning og skrivning. Hele torsdagen undervistes i det tyske sprog. Velhavende folks børn gik i skole både sommer og vinter. Mulkter for uregel-

mæssig skolegang kendes ikke. Der var ca. 60 elever.

Hvert barn skulle om vinteren dagligt medbringe en tørv til opvarmning af skolestuen.

Den gamle skole fra 1807 blev i 1890 næsten totalt nedrevet. Lidt af murværket blev stående, og bjælker og mursten fra den gamle bygning blev genanvendt i den udstrækning, de var brugbare. Nedrivningen begyndte den 23. juni, og den 21. september blev den nye skole indviet. Nedrivning og nybygning klarede på kun tre måneder. Mens byggeriet stod på, blev 1. klasse, de store elever, undervist i kirken og 2. klasse i præstegårdens forpagterbolig.

Den 1. oktober 1904, efter 35-års tjeneste ved Kværs skole, gik Olufsen på pension, dekoreret med den kgl. kroneorden af 4. klasse.

Tiden fra 1904 til 1919

Den nye førstelærer, Christian Jensen Reinholdt, førte skolekrøniken videre. Chr. J. Reinholdt var født i Moltrup ved Haderslev og var udgået fra Haderslev seminarium i 1899. Derefter havde han været lærer i Tellingstedt og Svesing i Sydslesvig og i Hejsager. Fra 1904 var han førstelærer og degn i Kværs.

Reinholdt er den, der har skrevet mest udførligt og personligt engageret. Især tiden 1914 til 1918 er ret detaljeret. Han har eksempelvis noteret navnene på alle, der faldt i krigen, til dels med afskrifter af de meddelelser, familien fik fra de militære myndigheder.

Notaterne giver et godt indtryk af tilværelsen i en landsbyskole omkring århundredskiftet. Han beskriver skolens inventar, undervisningsmidler, nyan-skaffelser, mærkedage og de forskellige gøremål, der var pålagt lærerne af myndighederne ud over det rent skolemæssige. De skulle bl. a. gennemføre optælling af kreaturhold i kommunen, og i

1905 deltog de i en folketælling, der gav følgende resultat: Kværs = 467 personer (233 mandlige og 234 kvindelige), mod 422 i 1900. Tørsbøl = 251 personer (125 mandlige, 126 kvindelige).

I 1909 var børnetallet steget til 147, og man overvejede at få oprettet et 3. klasse og at ansætte en lærerinde. En ansøgning stiledes til regeringen med anmodning om at få anvist en lærerinde og helst en, der var det danske sprog mægtig, da der i 1909 stadig var 36 elever, der undervistes på dansk i religion.

Man fik et tilbud på om- og udbygning af andenlærerboligen til et 3. klasselokale, og opgaven blev overdraget bygmester Alex Asmussen for 1.752 Mark.

Men Provinsialregeringen ville det anderledes. Der skulle oprettes en skole i Tørsbøl, så byggeplanerne i Kværs måtte skrinlægges. Den 8. december startede undervisningen i Tørsbøl. Den fortsatte til 1967.

Inspektion fra skoleråden

Et stadigt tilbagevendende notat er en kort bemærkning om, at »der Herr Schulrat« har foretaget inspektion. Både Olufsen og Reinholdt har til tider med meget korte intervaller haft besøg af Schulrat Mosehuus fra Aabenraa. Det var myndighedernes kontrol med lærernes arbejde, og hr. Mosehuus var en særdeles kendt person i Kværs skole. I årene 1889-1909 var han i Kværs 26 gange, og i Reinholdts første embedsår var han på besøg fem gange.

Og han var grundig. Ved besøget den 25. november 1909 var han kl. 9.00-11.30 i 2. klasse, hvor han påhørte tysk, religion, hoved- og tavleregning.

Kl. 11.30-13.30 var han i 1. klasse. Her gjaldt det naturlære, katekismus, kirkesange, tysk (Schiller, biografi og digte) samt hovedregning.

Kl. 14.00-16.00 var han i 3. klasse, hvor



Gedenkschild
für den gefallenen Lehrer Ernst Clauen
genagelt zum Besten der Kriegerwaisen
von der Volksschule zu Quars

Postkort med mindetaflen over lærer Ernst Clausen, der mistede livet på Vestfronten. Foto: Privateje.

man havde læsning og sprogøvelser, bibelhistorie, hoved- og tavleregning.

To måneder senere var han der igen. Det er en nidkærhed, der nok har lagt en dæmper på lærernes eventuelle lyst til at fravige den fastlagte undervisningsform. Bemærkelsesværdigt er det, at der aldrig gives udtryk for tilfredshed eller det modsatte med lærernes arbejde.

Første Verdenskrig set fra Kværs skole

Som nævnt har lærer Reinholdt været meget samvittighedsfuld med optegnelser over de unge mænd hørende under Kværs skoles distrikt, der faldt i Første Verdenskrig. I december 1914 er de to første nævnt, nemlig Lorenz P. Jensen,

Grøngrøft, faldet ved Soldalmen i Galicien den 19. november, og Nis Petersen, Avntoft, død i fransk fangelejr i Bretagne. Stærkt følelsesbetonede bemærkninger skrev Reinholdt, da skolens andenlærer, Ernst Richard Clausen, den 6. september 1914 meldtes savnet ved vestfronten for så to år senere at blive meldt død. Han har åbenbart været en afholdt lærer og kollega.

Til minde om lærer Clausen afholdtes en indsamling til fordel for børn af faldne soldater, ialt 190 Mark, og der blev lavet en mindetafle, der fik sin plads i 2. klasse, der var Clausens klasse.

Under hele krigen gjorde Reinholdt en stor indsats i indsamlingsarbejdet til fordel for produktion af erstatningsvarer.

Der indsamledes brændenælder, hvis tørrede stængler brugtes i tekstilindustrien. Der blev plukket tjørnebær, den ene gang 76 pund, der sendtes til »Kriegsgesellschaft für Kaffee-Ersatz« i Berlin.

Syv sække gamle uldsager og 31 sække papir hjalp også den råstofarme industri. Hindbær, rønnebær, kastanier, agern, frugtkerner, tørrede løvblade til foder for hærens heste, metalskrot, gummi og rene pengeindsamlinger. Omhyggeligt angives indsamlingdato, mængde og beløbsstørrelse.

Indsamlingsiveren belønnedes. Den 25. maj 1917 modtog Reinholdt en »Ehrenurkunde« fra 9. Armekorps, hvor Gen. d. Infanteri v. Falk skriver: »Til anerkendelse af Deres tro og fortjenstfulde virke«.

Læreren mellem dansk og tysk

I 1914 blev der gennemført en undersøgelse af sprogforholdene blandt eleverne ved Kværs skole. Reinholdt noterede den 1. november: »Skolen har 103 elever, hvoraf fem har tysk modersmål og 98 dansk«.

En tilsvarende undersøgelse i 1918 vi-

ste: »Skolen har 121 elever. De 12 har tysk modersmål, de 109 dansk«.

Sognet var således dansksproget, og det var også dansksindet. Ganske kort efter 1. Verdenskrig kom de første tegn på, at de nationale forhold var under forandring. Den 4. december 1918 modtog lærerne en officiel skrivelse, hvori det meddeltes, at kejserens billeder skulle fjernes fra skolens lokaler for at beskytte dem mod uværdig behandling og ødelæggelse. De blev omgående taget ned og opbevarede indtil videre på loftet i lærerboligen.

Den 2. marts 1919 var der valg til kommunerådet i Kværs. Valgdeltagelsen var meget ringe, kun 34 afgav deres stemme. Reinholdts lakoniske kommentar: »De ni valgte er alle danske«.

Der er ingen bemærkninger om, hvilke forestillinger Reinholdt gjorde sig med hensyn til sin egen person ved en eventuel genforening af Nordslesvig med Danmark.

Skønt han var dekoreret med en preussisk fortjenstmedalje på grund af sin ind-

sats på det krigsøkonomiske område og i stille stunder var forfatter til ret så patriotiske afsnit i skolekrøniken, fortsatte han som skolens leder til 1931. Skolekommissionen indstillede ham enstemmigt den 6. september 1920 til embedet som førstelærer, degn og organist.

Var han opportunist, loyal embedsmand eller bare en af de mange sønderjyder, der på egen krop og sjæl havde været under påvirkning af såvel positive som negative strømninger fra to nationers kultur, hvor der igen og igen vejes for eller imod? »Grænsesind«, som O. D. Schack kalder det.

Han var født i 1878 og vokset op i et land i en dynamisk økonomisk vækst, der var blandt de førende inden for videnskab, teknik og kunst og tillige en militær stormagt. Her fik han sin uddannelse og ansattes i denne stats tjeneste, og han kunne ikke forvente andet, end at det skulle vare livet ud.

Reinholdts eftermæle i Kværs er, at han var en dygtig lærer og en vellidt og respekteret mand.



Klassebillede fra 1917 med lærer ved skolen fra 1904 til 1931 Chr. J. Reinholdt til højre. Foto: Privateje.

Kværs skole - en 300 år gammel skabning

Af KARIN CONRADSEN

I begyndelsen af 1700-tallet levede skolelederen i Kværs af blandede indtægter som degn, skolelærer og landmand. Historiestuderende Karin Conradsen, Århus, ser her på degnens økonomiske kår og status først i 1700-tallet.

Bevæger man sig ned i det sydøstlige hjørne af Sønderjylland, og benytter man sig af den gamle vejstrækning Tinglev-Søgård-Gråsten, støder man uundgåeligt på den lille, uanseelige landsby Kværs. På samme vejstrækning ligger også den nuværende landsbyskole, men her har den ikke altid været placeret.

Indtil 1978 kunne man stadig beskue det ældste, umiddelbart synlige vidnesbyrd om, at der har eksisteret skole i Kværs i rigtig mange år. Lige op ad kirken lå Degnegården, en stor trelænget ejendom med et smukt kastanietræ i den brostensbelagte gård. Om det er skolens oprindelige placering, vidner ingen kilder om, men det er af flere grunde ikke usandsynligt. Først og fremmest var degnen jo beskæftiget med både undervisning og kirkelige handlinger. For det andet ved man om Reggel Mathiesen, der var degn i Kværs fra 1717 til 1737, at han havde en lille kålhave, beliggende klos op ad kirkegården. Disse forhold gør det meget tænkeligt, at de første skolebygninger har ligget lige omkring kirken.

Kværs sogn

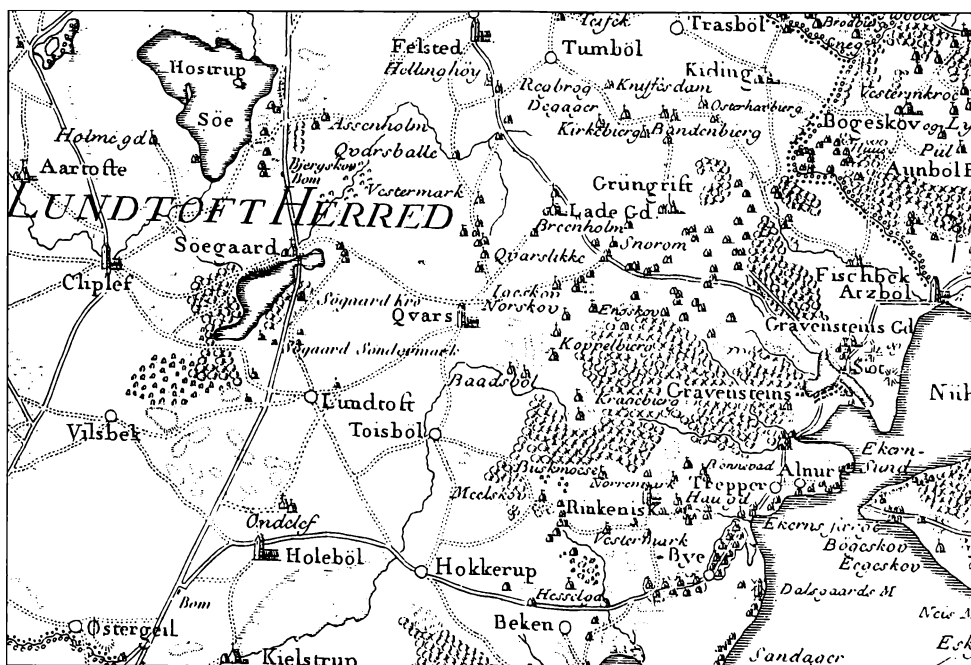
Hele Kværs sogn omfattede de to større landsbyer Kværs og Tørsbøl samt mindre samlinger af gårde, benævnt Ladegårdskov, Kværshede, Melskov m. fl.

Indtil 1725 hørte hele sognet under Søgård Gods og dermed greverne Ahlefeldt.

Det var almindeligt i hertugdømmerne, at landsbybønder var selvejere, men det gjaldt ikke for landsbyboerne i Kværs sogn. De var livegne og belastet af hoveforpligtelser til godset. Fattigdommen har til tider været særdeles udpræget. Her skal blot fremhæves et enkelt sørgeligt eksempel på følgerne af de ublidelige vilkår: I løbet af vinteren 1737 løb Jørgen Hyrde og hans familie tør for brød. I otte dage havde de måttet undvære og har givetvis ventet på mildere vejr, så de kunne få transporteret noget korn til møllen. Da vejret ikke slog om, og da en anden kådner, Ditlef Petersen, der skulle til møllen med hestevogn, ikke ville hjælpe Jørgen Hyrde, drog han af sted til fods sammen med sin 11-årige søn. Kulden og strabadserne var dog for slemme for de to udhungrede, for et stykke tid senere fandt man dem begge liggende på Felsted Mark. Drengen var da død, og faderen beskrives som halvdød af kulde.

Der var dog stor social forskel landsbyboerne imellem. De var alle sammen livegne bønder, men nogle var på trods af dette relativt velstillede. Det gælder f. eks. fogeden Thomas Petersen. Thomas boede på et kåd i Kværs, men havde derudover et halvt bøl i Tørsbøl med fem heste, otte køer, to kvier, fire unge okser, to kalve, syv får, to svin og tre gæs. En ualmindelig stor besætning i forhold til de andre bønder på stedet.

Alt i alt var sognet sammensat af en



Uddrag af Videnskabernes Selskabs kort fra 1783 med Kværs og de omliggende landsbyer.

broget flok. Der var en præst, en degn, en masse bolsmænd, kådnere og inderster, håndværkere og jævnt hen omstrejfende fattiglemmer. Bortset fra de sidstnævnte var de alle sammen jordbrugere.

Hvad degnen levede af

Der hørte ikke automatisk jord med til degneembedet, men de to første degne, Johan Friedrich Lausen og Reggel Mathiesen, var brugere af et lille bolsted bestående af et 15 fag stort beboelseshus og tre fag tørvelade. Om Lausen ved vi, at han i 1709 havde en besætning på to heste, fire køer, en kvie, et ungt bæst, fire får og tre svin. Det svarer nogenlunde til gennemsnittet i sognet.

Skolehuset var en separat bygning på otte små fag med to stuer. Ingen af stuerne havde ovne, men opvarmedes ved åbne kaminer. Sognets bønder var forpligtede til at vedligeholde skolen, så-

dan at kådnerne skulle yde arbejdskraften, mens bolsmændene leverede byggematerialer. Der blev holdt skole både sommer og vinter, men ikke alle børn var lige flittige til at møde op. Om sommeren kom der kun 10-16 børn, om vinteren 40.

Man kan inddele degnens indtægter efter type: indtægter fra landbruget, indtægter som kirketjener og indtægter som skolelærer. Landbruget har givetvis udgjort den største del. Det lille bol blev i løbet af perioden udvidet med en kålhave ved kirkegården, som degnen lejede for et fast årligt beløb. Ligesom alle de andre jordbrugere var degnen også hoveforpligtet, men det betalte han sig fra (det var i øvrigt ganske almindeligt for de bedrestillede bønder).

Med den nye herremand på Ladegård efter 1725 skete der imidlertid en væsentlig forandring. Hr. Böhne krævede

hoveriet udført, og magtede degnen ikke selv dette, måtte han betale en karl for arbejdet. I et brev fra 1727 bad Reggel Mathiesen på allerydmygeste vis om fritagelse for denne uoverkommelige byrde. Om det lykkedes Mathiesen at mildne den strenge herres sind, vidner kilderne desværre ikke om. Muligvis har degnen måttet opgive sit bolsted, for i 1763 skrev sognets præst om degnen, at han ud over den lille kålhave ved kirken ikke havde nogen som helst jord under opdyrkning. Sammesteds beskriver præsten en otte fag stor skolebygning, der er delt op i fem fag beboelsesrum og tre fag skolestue. Øjensynligt var degnen flyttet fra sit bolsted ind i skolebygningen.

Indtægterne som kirketjener gav degnen en skæppe rug årligt per hele bol i

sognet. Samtidig modtog han 1/3 af nogle af kirkens tiendeindtægter. Det kunne f. eks. dreje sig om 140 æg og 26 brød årligt samt 1/2 gås per hele bol i sognet. Højtidsofferne gav degnen ca. 12 sletdaler. Højtidsoffer blev givet i forbindelse med de tre store højtider (jul, påske og pinse), hvor menighedens medlemmer efter prædiken blev opfordret til at lægge deres offerpenge på alteret. Alle konfirmerede medlemmer var forpligtede til at yde højtidsoffer. Endelig udgjorde de såkaldte accidenser en væsentlig del af kirketjenerens indtægt. Accidenser omfattede vederlag for kirkelige handlinger som bryllup, barnedåb, begravelse og barselskvindens første besøg i kirken efter fødslen.

Som skolelærer modtog degnen for



Degnegården malet af kunstmaleren A. G. Nissen, Rinkenæs. Akvarellen kan i dag ses på frilandsmuseet i Kiel. Foto: G. Conradsen.

hvert barn ugentligt 1 skilling, hvilket årligt beløb sig til 12 sletdaler. Om vinteren var det pålagt børnene at medbringe et stykke tørv til opvarmning.

Degnen og hans hustru nød som et ekstra privilegium gratis stolestader i kirken, og de havde begge krav på en omkostningsfri begravelse. Tilsammen udgjorde degnens indtægter fra kirkelige handlinger og fra skolelærerbestillingen i 1745 ca. 44 sletdaler og 39 skillinger.

Biskolen i Tørsbøl

Indtil 1720 fandtes der kun én officiel skole i sognet. Herefter oprettedes der en biskole i Tørsbøl. Det er ikke muligt præcist at datere oprettelsen af skolen i Tørsbøl. Muligvis er det sket omkring 1725, hvor Søgård Gods gik på tvangsauktion. Herefter blev sognet delt op således, at Kværs kom til at høre under den nye herremand, hr. Böhne, på Ladegård, mens Tørsbøl fortsat tilknyttedes Søgård. På denne måde skete der en form for løsrivelse mellem de to landsbyer, på trods af at Böhne på Ladegård erhvervede patronatsretten.

Undervisningen i biskolen omfattede kun børn til en vis alder. Den videre undervisning fandt sted i degneskolen i Kværs. I Tørsbøl afvikledes der kun undervisning om vinteren, og Tørsbølbønderne betalte selv lærerlønnen.

Oprettelsen af denne ekstra skole vakte stor irritation hos degnen i Kværs. Det kan man godt undre sig en smule over, for flere af de gamle kilder bekræfter, at der allerede længe forinden var forekommet separat undervisning af børnene i Tørsbøl. Det har givetvis generet degnen, at denne anerkendelse af skolen i Tørsbøl betød en sikker indtægtsnedgang og måske også en udfordring af hans status i sognet. Også præsten var irriteret over læreren i Tørsbøl. På et tidspunkt omtaler præsten ham som en

»Baur-Kerl« - en bondekarl -, som ikke underviser i Luthers katekismus, men blot lærte børnene at stave.

I 1740'erne kom det så vidt, at generalsuperintendenten (dét der i dag svarer til en biskop) foreslog herremanden på Søgård at nedlægge biskolen med det argument, at det måtte være for dyrt for tørsblingerne at betale og forsørge deres egen skolemester. Det medførte en 11 punkter lang protest, hvoraf nogle punkter her skal refereres: Såfremt børnene atter skulle sendes til skole i Kværs, var de nødt til at medbringe madpakker med bedre mad end vanligt for at kunne holde trit med Kværs-børnene. Også skotøjet nævnes som et problem. Børnene i Kværs mødte angiveligt op i sko og strømper, hvor man i Tørsbøl kunne nøjes med træsko. De resterende argumenter omhandler det urimelige i at påføre børnene den lange skolevej i al slags vejr og en understregning af, at man ikke ønskede at sende børnene i skole hele året rundt.

Degnens og skolemesterens levestandard og status

Levevilkårene for skolemesteren i Tørsbøl var afgjort ringere end for degnen i Kværs. Han levede i en kun fire fag stor bolig med to rum, hvoraf det ene benyttedes til undervisning. Til huset hørte en lille toft, og for hus og toft betalte han en årlig leje på ti sletdaler. Af indtægter havde læreren kun børnenes ugentlige skolepenge samt brugsretten til et stykke tørvemose, hvor han selv måtte sørge for udgravning, bearbejdning og hjemførelse af tørv. Før 1720'erne fandtes der ikke et decideret skolehus i Tørsbøl, og indtil da havde læreren ernæret sig ved at spise på skift hos Tørsbøl-bønderne; således blev der også rundt omkring holdt skole på skift.

Degnens levestandard hævede sig noget over gennemsnittet i sognet, men



I 1978 blev degnegården nedrevet, restaureret og i 1982 genopført på Frilandsmuseet i Kiel. På billedet ses gården, som man i dag kan møde den på museet. Foto: G. Conradsen.

såfremt han på et tidspunkt har måttet opgive sit virke som jordbruger, har det naturligvis forringet hans situation.

Om skolemesteren eller degnen nød ekstra anseelse på grund af deres stillinger, er det vanskeligt at få et præcist indtryk af. Der har dog helt sikkert været forskel på de to skolemestres status. Forældrene i Tørsbøl havde, i modsætning til i Kværs, indflydelse på indhold af undervisningen. Bl. a. insisterede de på, at børnene skulle lære tysk, og de var samtidig deres position som »arbejdsgivere« bevidst, som følgende citat fra ca. 1745 viser: »...han retter sig vel efter landsbyfolkene, som har ansat ham, for hvis han straffer børnene, bliver han kasseret«.

Noget tilsvarende findes ikke om degnen i Kværs, men man må næsten antage, at han især gennem sin tilknytning til kirken, men også som følge af sin andel i dyrkningsfællesskabet og ansvaret for undervisningen, mindst stod på lige fod med den gennemsnitlige landsbyboer.

Litteratur:

Søgård Godsarkiv, Landsarkivet i Aabenraa (LAA).

Præstearkivet, (LAA).

Alstrup, Erik og Poul Erik Olsen (red.): Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk, bd. 1-2, Dansk Historisk Fællesforening, Århus 1991.

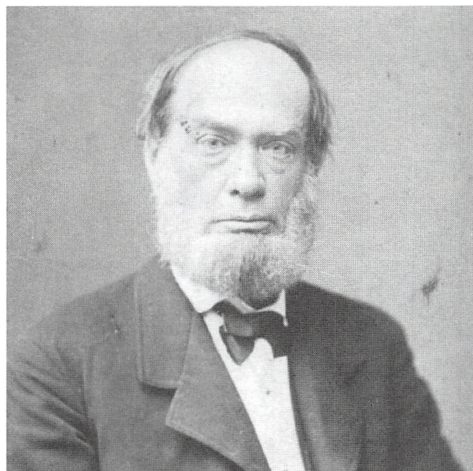
Edvard Lembcke til minde

Af JENS KONGSTED LAMPE

I anledning af hundredåret for forfatteren og digteren Edvard Lembckes død (1815-1897) har Jens Kongsted Lampe set på Lembckes digte, hvoraf flere er blevet en fast bestanddel af den danske sangskat.

Tanken og hjertet ej lænker kan binde tonen fra vuggen og fædrenes minde og sangen, der lyder om Danmark.

Treårskrigen og de følelser, den vakte, fremkaldte et kuld af digtere, hvis sange stadig synges. Det gælder poeter som Johannes Helms (1828-95) med »Jeg elsker de grønne lunde...«, Christian Richardt (1831-1902) med »Venner, ser på Danmarks kort...« og noget senere Johan Ottosen (1859-1904) med »Det haver så nyligen regnet...«. Men den, der kom i første række på parnasset, var Edvard Lembcke



Edvard Lembcke (1815-1897) var konrektor i Haderslev fra 1850 til 1864, men er uden for Haderslev mest kendt som forfatter og digter. Foto: Haderslev Museum.

(1815-1897), der døde for hundrede år siden, og som også er repræsenteret i Den danske Salmebog med »Kundskabs fader, visdoms væld...« (nr. 328), som især synges ved indvielse af skoler, menigheds-huse, sognegårde o.lign.

Mest kendt blev han dog med sangene »Vort modersmål er dejligt...« og »Du skønne land med dal og bakker fagre...«, som sønderjyderne straks tog til sig og siden hele folket. Begge har fået en fast plads i alle vore seriøse sangbøger.

Sangen om modersmålet blev sunget første gang den 13. april 1859 i selskabslokalerne på »Harmonien« i Gåskærgade 19 i Haderslev ved afskedsfesten for præsten og folketingsmanden F. E. Boisen, Vilstrup, også kaldet »Budstikke-Boisen« efter det tidsskrift, som han udgav. Sangen findes i Lembckes »Digte og Sange«, som udkom i 1871. Melodien var kendt af de fleste. Det var nemlig tonerne til folkevisen »En dejlig ung ridder«. Lembcke er i sin hyldest til modersmålet lidt mere lavmælt end Grundtvig i sin, men lige så inderlig.

Da den udmærkede skuespiller fra Det kgl. Teater, Kristian Mantzius (1819-1879), gav oplæsning på hotel »Alssund« i Sønderborg i juli 1861 for 400 tilhørere, sluttede han programmet med at læse »Vort modersmål er dejligt...«.

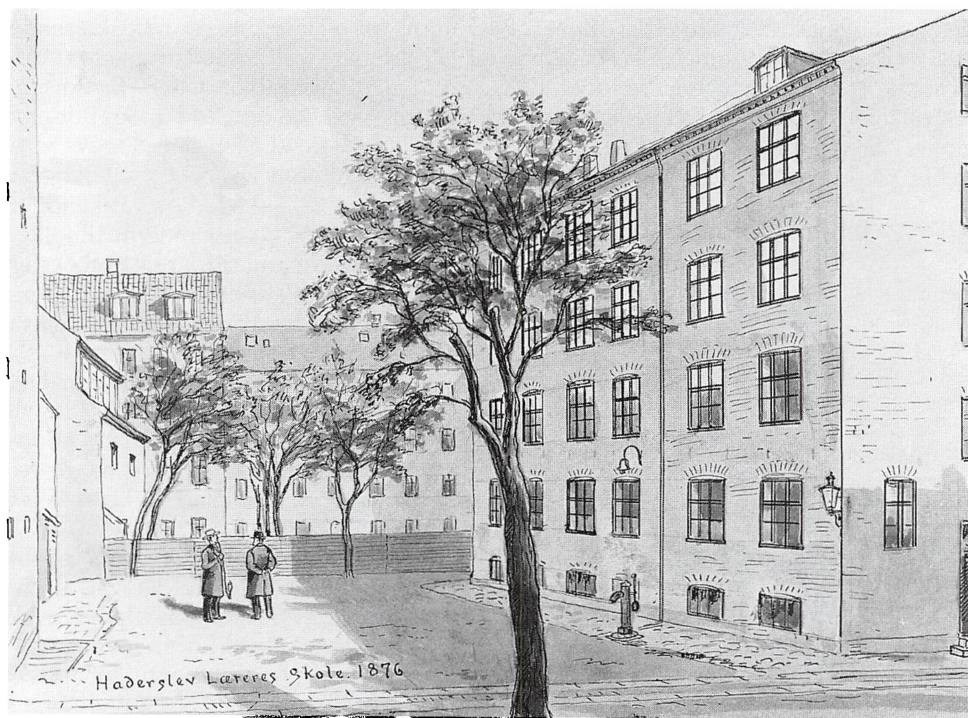
Edvard Lembcke blev født i København 1815, hvor faderen, der var auktionsholder, kom fra den slavisk-vendiske del af Preussen, men blev en loyal dansk statsborger. Sønnen blev student i 1833 fra Metropolitanskolen og studerede siden både teologi og sprog. Lembcke brugte sin eksamen til at blive sproglærer, først i Vordingborg og derefter i Odense.

Han ansattes som konrektor (inspektør) ved Haderslev lærde skole, der efter Treårskrigen blev indrettet som en rent dansk skole med historikeren S. B. Thrige som rektor og snart efter krigen fik sin nye bygning med påskriften »Patriæ et litteris«, dvs. »For fædrelandet og boglig syssel«. Skolen, der lå på hjørnet af Skolegade og Gåskærgade, blev opført i 1853-54 af arkitekt L. A. Winstrup.

Lembcke underviste i flere sprog og indførte som den første lærer i landsdelen gymnastik som skolefag. I øvrigt indførte Danmark som det første land i verden gymnastik og boldspil i skolen med skoleloven af 1814, men hertugdømmet Slesvig fik sin egen skolelov, der på flere punkter afveg fra den danske.

Hvor underligt det end lyder, forbød den danske konge Frederik III, at der blev talt og undervist på dansk i den foregående Haderslev Latinskoole, også kaldet Johanneum, og i 195 år virkede denne bandlysning. Flertallet af Haderslevs og oplandets borgere var derfor særdeles glade for, at de kunne nyde godt af en dansk-sproget skole med dygtige lærere, der alle satte modersmålet i ære.

Lembcke var efter sigende en god kollega og lejlighedsdigter - ganske vist i en dybere betydning end den nutidige. Han skrev kun, når trangen var til stede, og han måtte give udtryk for sine følelser. Han boede ude i Haderslevs udkant, på Åstrupvej 65 i huset Jørgenslyst med udsigt til fjorden og bakkerne. På lange fod-



Tegning fra 1876 af Haderslev Læreres Skole i Løngangstræde 2 i København, som Lembcke var med til at stifte, efter han blev afskediget og udvist af Nordslesvig i 1865. Originalen findes på Københavns Bymuseum.

ture og undertiden køreture med nogle af sine elever forældre oplevede han den østlige del af Sønderjylland med dets mange bakker og dale.

Om sit hus Jørgenslyst skrev han siden:

»Huset var lavt og taget af strå,
men roser groede derved,
og storken bygged' sin rede derpå,
og inde var lys og fred...,
men storken er fløjet
og hunden skudt
og huset i fjendevold«.

Om den østlige del af Sønderjylland, den del, som han kendte bedst, skrev han i 1859 sangen »Du skønne land med dal og bakker fagre«. Den vestlige del fik først sin hyldelse i 1923 med A. Egeberg Jensens »For en fremmed barsk og fattig...«.

I Lembckes »Du skønne land...« forekommer der en allegori, et billede i vers to: »en bejler kom fra syd og en fra nord«, som allerede var brugt før »med modsat fortegn« i en bog af hjemmetyskeren Chr. Wollesen med titlen »Die Physiognomie Sundewitts in den Kriegsjahren 1848 und -49«, udgivet i Slesvig 1850. I denne bog kalder Wollesen Holsten for Slesvigs rette brudgom, som Slesvig ikke ville svigte for den danske bejler. Det er da muligt, at Lembcke kan have læst denne bog på et bibliotek eller andetsteds. Bogudgivelserne dengang var ikke flere, end at man kunne holde øje med hinanden. Han har så følt sig udfordret til at sætte tingene på deres rette plads, som det sker i vers tre, og som det skete ved Genforeningen i 1920, men det kan ikke dokumenteres.

I hvert fald er Wollesens tendentiøse bog helt glemt, mens »Du skønne land...« stadig synges. Den blev første gang sunget til melodien »Hr. Peder kasted' runer over spange...« ved det syvende danske landmandsmøde i Haderslev 1859. Samme sang blev også sunget ved en af de

største højtider i Danmarks historie, nemlig ved Genforeningsfesten søndag den 11. juli i Kongeskansen på Dybbøl banke.

Mindre kendt er Lembckes sang »Blev nu til spot dine tusindårs minder...«, som han skrev kort efter den danske hærs bitre nederlag i 1864. Den 29. januar 1869 blev der holdt en fest i Gram til ære for den sønderjyske rigsdagsmand i den tyske rigsdag, H. A. Kryger, som dér fik overrakt en sølvopsats fra sine trofaste vælgere. Til denne lejlighed skrev Lembcke sangen »Helt trang er nu tiden i Sønderjylland til glædesfest...«, men de to sidste er begge gledet ud af Højskolesangbogen og synges vist ikke mere.

I perioden 1850-1864 var der i Haderslev lærde skole 485 elever fra Haderslev by og nærmeste opland, hvoraf de 75 tog studentereksamen og 21 realeksamen eller det, der nogenlunde svarede til den senere realeksamen. En lykkelig udvikling blev brat afbrudt den 22. februar 1864, da preussiske tropper holdt deres indtog i Haderslev. I marts samme år, da skolen havde 192 elever i 12 klasser, følte preusserne sig stærke nok til at lukke skolen. Eksekutor var dr. F. H. C. Lübke, som havde været rektor for den lærde skole i Flensborg og nu var blevet udnævnt til civilkommissær. Han afskedigede alle lærerne uden pension, og de fik ordre til at forlade Haderslev snarest muligt.

En del af de danske lærere rejste noget hovedkuls via Kiel til København, heriblandt Edvard Lembcke. På vejen dertil var de blevet enige om at begynde den private »Haderslev Læreres Skole« med rektor S. B. Thrige som leder. Denne skole gjorde en dygtig indsats i årene 1865-1890.

Under det preussiske styre i Haderslev erklærede en politiforordning, at sangene »Vort modersmål er dejligt...« og »Du skønne land...« var for ophidsende, så det blev strafbart at synge disse sange, hvorfor de ikke måtte optages i Den blå Sangbog.

Der fandtes dog også fornuftige og mere liberale tyskere, som ikke kunne bilige disse foranstaltninger, som f. eks. forfatteren og skolemanden Chr. Jens Martin Tränckner, Slesvig (1872-1948), som tog lærereksamen fra Haderslev tyske Seminarium i 1892. Han lærte sig dansk i seminarietiden og stillede sig meget positivt over for dansk og nordisk litteratur og tog afstand fra de bastante fortyskningsbestrebelse, der blev sat i gang i Köllerperioden 1897-1901. Tränckner oversatte adskilligt fra dansk til tysk, heriblandt »Du skønne land med dal og bakker fagre...« uden at ændre tendensen. Han blev ikke godkendt som opdrager af Hitlers styre i 1933 og døde som pensioneret bibliotekar i Leipzig 1948.

Men tilbage til Lembcke. Allerede som

lærer i Haderslev begyndte han i sin fritid et flittigt oversætterarbejde både af klassiske forfattere fra det gamle Rom og den svenske Tegnér »Frithiofs Saga«, digte af Byron og fortællinger af Swinburne og Thomas Moore. Men hovedværket i hans oversættelsesarbejde er Shakespeares dramer i 18 bind, som i en lang årrække benyttedes af Det kgl. Teater og andre københavnske teatre.

På monumentet »Modersmålet« i Skibelund krat ved Askov af billedhuggeren Niels Hansen Jacobsen (1861-1931) findes Edvard Lembckes buste sammen med historikeren A. D. Jørgensens. Desuden findes Lembcke ved veje, opkaldt efter ham, i Haderslev og Odense, men ingen i hans fødeby, København. Det kan heldigvis nås endnu.



Edvard Lembckes smukke empiresofa, der stod i familiens hjem på Åstrupvej 65 i Haderslev. Sofaen blev i 1967 skænket af et oldebarn til Haderslev Museum, hvor den i dag er udstillet i »Haderslevstuen«. Over sofaen hænger fra venstre Dannebrogspuden (se SM nr. 7/8 1997), Charlotte von Kroghs maleri af Jørgenslyst og August Jerndorffs tegning af Edvard Lembcke. Foto: Haderslev Museum.

Set og sket i Sønderjylland

Grænselandskronik

Af ESKILD BRAM

Med bl. a. hærværk og bombetrusler i kølvandet nåede grænseregionsdebatten nye, hidtil ukendte højder. Journalist Eskild Bram har fulgt den verbale del af debatten, som igen har formået at sætte sit præg på grænselandskronikken for april kvartal.

Venner, ser på Danmarks kort, ser, så aldrig I det glemmer; Til hver plet har fået stemmer, klingende snart blødt, snart hårdt. Chr. Richardt: Udtog af »Vort land, et geografisk Digt«, 1889.

Dér slap det ud. På tryk og på norsk: «Tyskerhatet blusser opp i Sønderjylland». Det lød ikke rart. Men i en bladkommentar af Ole Martin Larsen fik norske avislæsere forklaret, hvordan det kunne komme til opstillingen af en menneskemur tværs over grænsen, med notabiliteter som Karl Otto Meyer fra den sydlige front og Kim Larsen med sang og klang fra gamle Danmark. Det skete alt sammen den 10. maj. Forinden var amtsborgmester Kr. Philipsen blevet truet på livet, ligesom bombeattrapper var blevet sendt til lokale politikere, der også udsattes for groft hærværk.

Aktionen ved grænsen, som blev vist i fugleperspektiv i TV, fulgte »etter en elleve debat«. Protestfolkenes skyts var i ganske særlig grad rettet mod Flensborgs socialdemokratiske overborgmester Olaf Cord Dielewics. Det var vist ham, der var tænkt på med det ulyksalige udtryk »Lebensraum«. I hvert fald havde overborgmesteren åbenbart visi-

oner om regionen med det omstridte navn som et eksempel for fremtidens grænseløse Europa. Dagbladet Politiken kaldte aktionen ved grænsen »et selvmål for selve den sønderjyske tanke«.

Quist Jørgensens mundkurv

Den norske frontberetning indførte her, hvor både troende og lidetroende kunne føle sig »kringsatt av fiender«, som en *deus ex machina* den sønderjyske folketingsmand og partifælle til den flensborgske overborgmester - ja gæt engang - Poul Quist Jørgensen. Som led i det grænseoverskridende samarbejde bad sønderjyden/slesvigeren kort og godt Schleswigeren/Schleswigeren Dielewics »holde munn å la være å avspore debatten«. Og sådan begav det sig.

Holde mund på dansk, det kunne derimod være svært nok - særlig med tilbagevirkende kraft. Nogle mente, at for mange pro-regionale holdt mund, hvorved hele debatten havde fået slagside og var endt som en strid om, hvad barnet skulle hedde. Noget med »Euro« måtte det for Guds skyld ikke være.

Frygt for »europæisk misk-mask«

Men så spillede et par af de bedste kendere af Sønderjyllands historie ud med korte erklæring. Generalkonsul, professor H. P. Clausen, erklærede over for Ritzaus Bureau den 10. april, en månedstid før han tiltrådte sit embede i Flensborg, at han var tilhænger af, at Sønderjyllands Amt sammen med de to tyske grænseamter og Flensborg By etablerer

en ny grænseregion, Euroregion Slesvig. I Radio Syd sagde H. P. Clausen: »Den danske regering har det standpunkt, at ideen om grænseregionen er god og skal have lov til at udvikle sig«.

Kort forinden havde den tidligere danske generalkonsul i Flensborg, professor, dr. phil. Troels Fink, taget bladet fra munden. I et interview med »Nordschleswiger« kom Troels Fink faktisk amtsrådets påfølgende navneforandring af regionsnavnet i forkøbet ved at foreslå »Den slesvigske Region«. Fink beklagede i interviewet den efter hans mening alt for heftige debat. »Den for følelsesbetonede diskussion skød tydeligt over målet. Det drejer sig desværre om proportionsforvrængning. De, som er imod navnet EURO, vender sig næppe så me-

get mod benævnelsen af historiske grunde. De frygter åbenbart for, at den nationale grænse derved udslettes, og at der måske sluttelig opstår et europæisk miskmask«.

Også mindretallets prins

Hvad den nationale forskellighed i grænselandet angår, praktiserede kong Christian X i årene efter Genforeningen et lighedsprincip f. eks. ved kransenedlægninger ved sønderjyske mindesten for de faldne fra 1914-18. Der blev nedlagt en krans fra Kongehuset både ved det danske og det tyske mindesmærke. »For jeg er jo også konge for det tyske mindretal«, erklærede »genforeningskongen« ved sådanne lejligheder. Det kongelige oldebarn, prins Joachim til



Paritet er en god ting i forholdet til grænselandets nationale mindretal. Først besøgte prins Joachim og prinsesse Alexandra Sydslesvig, her i Frisland, hvor friseologen Marie Tångeberg bød på frisis kaffebord. Her ses parret på vej ud efter besøget. Foto: Jørgen Kølle/Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.



Humøret var lige så højt, da turen gik til det tyske mindretal i Nordslesvig. Her ved ankomsten til Tønder. Tv. i billedet »værten«, mindretallets formand, Hans Heinrich Hansen. Foto Karin Riggelsen/Nordschleswiger.

Schackenborg, besøgte sammen med prinsesse Alexandra det tyske mindretal den 10. april. Prinsen holdt en tale på tysk, ment som en opmærksomhed naturligvis, selvom alle tilhørerne forstod dansk. Med den patos, som kan være indbygget i det tyske sprog, sluttede prins Joachim: »Gott segne unser geliebtes Grenzland«. Næppe et øje var tørt. »Nordschleswiger« sluttede en ledende artikel om besøget ved - med en vending på dansk - at karakterisere dagens indhold med ordene: »der var højt til loftet«. Jamen, det er der også på Schackenborg.

Bredt spektrum ved amtsrådsvalget

Vi skal herefter indskrænke slaget om grænsen til nogle hovedpunkter, da li-

vet hernede også har frembudt andet af interesse, f. eks. at mennesket i beretningsperioden indtog planeten Mars.

Et fremtrædende medlem af Sønderjyllandskomiteen, højskolelærer Jens Rosendal, luftede den 30. april offentligt planer om at lade komiteen optræde som parti ved amtsrådsvalget den 18. november. Det skal også have været under overvejelse at klage til Ombudsmanden over, at Sønderjyllands Amtsråd driver sin egen udenrigspolitik! Sønderjyllands Amtsråd vedtog iøvrigt i sit møde den 8. april, at der ikke skal holdes folkeafstemning om regionsplanerne.

Hvad amtsrådsvalget angår, tør man sige, at regionsmodstanderne i givet fald får noget at vælge imellem. I forvejen figurerer det ledende medlem af Søn-

derjyllandskomiteen, sognepræst, dr. phil. Britt Haarløv, godt placeret på den socialdemokratiske liste. Eller man kan gå til venstre og give SF sin stemme - for ikke at tale om at gå klokken rundt og stemme på Fremskridtspartiet. Hvis man skal dømme efter antallet af indsigelser til Amtsrådet, 62, mod regionsplanerne, er nej-sigernes antal overskueligt.

Amtsrådsvalet kommer til at byde på en anden overraskelse, nemlig at Socialdemokratiets grand old man, den 70-årige fhv. trafikminister J. K. Hansen, Sønderborg, stiller op som nr. 22 på partiets liste. J. K. Hansen er også blevet udpeget som ny formand for Europæisk Center for Mindretalsspørgsmål i Flensborg, hvor han afløser fhv. minister Bent Rold Andersen. I forvejen er han formand for Undervisningsministeriets ud-

valg vedrørende tilskud til Sydslevig, Femmandsudvalget.

Regionsnavnet gendøbt

På et dansk-tysk politikermøde den 20. maj i Aabenraa enedes man om at give det formaliserede grænseoverskridende samarbejdsorgan et nyt, mere neutralt navn. Det blev på dansk Region Sønderjylland-Slesvig og på tysk Region Slesvig-Sønderjylland. På dansk fik vi således serveret et stykke dobbeltkonfekt, da Sønderjylland og Slesvig jo geografisk og historisk er ét og det samme. På den anden side grænsen blev der skullet noget om, at regionsnavnet Slesvig i det mindste burde have været stavet Schleswig på begge sider af bakken. Det kan ikke være strafbart at gøre det i daglig tale. Den tyske forbundskansler Hel-



Nordschleswiger forsynede dette billede fra grænseovergangen ved Kruså med en oplysning om, at grænsedemonstrationen var meget dårligere besøgt end ventet. Det kommer naturligvis an på, hvem der forventer hvad. Det tyske blad bød på 3.000 deltagere, andre bød over. Foto: Karin Riggelsen/Nordschleswiger.

mut Kohl har iøvrigt gratuleret »alle borgere nord og syd for den dansk-tyske grænse« med oprettelsen af region Sønderjylland-Slesvig. Kohl betegner samarbejdsorganet som en »stabil ramme for kontakterne mellem danske og tyske naboer«.

På det biologisk-geologiske område noteres nogle plusser til Vestslesvig, hvor flere ellers føler sig klemte af den restriktive Vadehavsplan. Først og fremmest slap Tønders borgere med skrækken over at få påtvunget et gaslager, en tikkende bombe, følte mange, under selve byen. Den 1. juli meddeltes det, at det ikke er nødvendigt at nedstuve den store gaslomme, i hvert fald de første ti år, i Tønders undergrund. Den overraskende beslutning, der også letter et tryk på Sønderjyllands Amtsråd her kort tid før et valg, er et resultat af Folketingets beslutning om, at der skal føres en ekstra gasrørledning ind fra Nordsøen til et punkt ved Nybro i nærheden af Varde - en investering til 1,8 milliarder kroner. Her ved opnås der forsyningssikkerhed af naturgas til de danske forbrugere uden et gaslager i Tønder inden den givne frist, om nødvendigt overhovedet.

»Naturreparatur« ved Højer

Hvad udad tabtes, blev også indad vundet, da Sønderjyllands Amt sammen med Skov- og Naturstyrelsen åbnede det første såkaldte naturreparaturprojekt i Danmark, den rundt 250 ha store saltvandsø i den sydlige del af Magrethekoog ved Højer, det inddæmmede område af Vadehavet, der bærer dronningens navn. Saltsøen blev pumpet ind fra Vadehavet for en snes år siden som erstatning for den biotop for fouragerende træk- og standfugle, der gik tabt ved bygningen af det fremskudte dige. De tyve år var nødvendige, for at alt kunne falde på plads, før amtet nu ved ibrugtagningen af en vandrevvej kunne åbne for et stykke



Karl Otto Meyer var blandt talerne ved grænsedemonstrationen i Bov. Foto: Flensborg Avis.



Da regionen var hjemme, udsendte amtet en slags hvidbog, mest i grønt og blå. Det er en nyttigt håndbog, der næppe bliver til egentlig folkelæsning.

af naturens forunderlige verden, hvor offentligheden kan iagttage en storslået flora og fauna, en maritim pendant til Gendarmstien.

Endelig en sidste melding fra Linné Skov, hvor det nu er lykkedes at aflive samtlige vildsvin. Frygten for smitte med svinepest sejrede til sidst i denne usportslige sag, der hele vejen igennem har været tilrettelagt efter en slingerekurs.

Kirker ind, kirke ud

En kirkelig status viser nogle bevægelser, som ender med en vis balance. En festgudstjeneste den 24. august vil markere, at hovedkirken, den beskedne »domkirke« for den danske menighed i Flensborg, Helligåndskirken, nu er dansk ejendom under Dansk Kirke i Udlandet, der nu som før står for driften. Selve kirkebygningen fra 1386 var opført ved Helligåndshospitalet, der var en kombination af sygehus, herberg og alderdomshjem. Det hørte under Treenighedsgildet, en fornem sammenslutning af gejstlige, adelige og rådsherrer med selveste dronning Margrethe I i spidsen. Siden 1588 har der været holdt danske gudstjenester i kirken, som ejendomsretligt lå under den tyske Maria Kirke, Flensborgs Vor Frue. Det medførte i det daglige visse restriktioner, f. eks. måtte politiske begivenheder ikke være genstand for kirkelige højtideligheder, ligesom der ikke måtte flages.

I den anden ende - også af landsdelen - giver den lille kirke i Over Lerte under menighedsrådet i Sommersted op. Den uanselige bygning af røde mursten med en tagrytter, der ses fra jernbanen lige før stationen i Farris, er opført i 1892 som missionshus, men indviedes til (anneks)kirke i 1932. Det er aftalt, at klokkemuseet ved det private kunstcenter i Hammelev overføres til kirken. Den skal samtidig kunne benyttes til f. eks. bryllup og barnedåb.

Sønderjylland får i oktober en nyopført katolsk kirke i Allsundområdet. Den kommer til at koste 2,5 mio. kr.

Menneskevenligt bispedømme

Den kirkelige administration er et rige også af denne verden. Et eksempel til efterfølgelse er stiftsadministrationen i Haderslev, der har fået tildelt en pris på 25.000 kr. »som landets bedste arbejdsplads«.

Mindre opmuntrende er, hvad danske præster i Sydslesvig meddeler, at frygten for kun at være en enkelt eller to til søndagsgudstjeneste afholder de interesserede fra at gå i kirke. Spørgsmålet om, hvorvidt man skal opretholde de små prædikesteder, bliver derved aktuelt.

6. april: Den første danske privatbane siden 1927, godstogsforbindelsen mellem Esbjerg og Hamborg via Tønder-Nibøl, er åbnet, muligvis med tilslutning senere fra den sønderjyske længdebane på den nedlagte strækning Tinglev-Tønder. Den grænseoverskridende vestbane drives af privatbanen »Sønderjylland« i samarbejde med Nordfriesische Verkehrsbetriebe i Nibøl. (JV)

10. april: I forvejen er digerene ved Vadehavet truet af en uønsket grænseoverløber, den tilmed livligt ynglende gnaver bisamrotten, indført fra USA til Tjekkiet for pelsens skyld. Nu rammes kystsikringen yderligere af muldvarpe. De gnaver sig frem i digerene i 1 meters dybde. Man har forsøgt at bekæmpe de underminerende dyr med fælder, men disse fjernes igen, formentlig af dyrevenner. Bekæmpelsen må derfor ske med gas, som udlægges af en autoriseret giftudlægger. (Fl.A.)

Freder de fredede

18. april: Smådyr bekæmpes ikke bare, myndighederne er heller ikke bange for at give dem en hjælpende hånd. For om muligt at beskytte de langsomt kryben-



»Autoværn« ved Gråsten, et forsøgsprojekt, hvorved amtet håber at finde frøers, tudser og salamandres overgangssteder ved de landeveje, de må krydse for at gennemføre forplantningen i vandhuller. Foto: Karin Riggelsen/Nordschleswiger.

de padder: frøer, tudser og salamandre, når de ved forårstid krydser landevejene for at gennemføre forplantningen i vand, lader Sønderjyllands Amt forskellige steder opsætte særlige hegn, hvorigennem padderne kan krybe uden at krydse vejen for til sidst at dumpe ned i en spand, der tømmes hver dag. Projektet har til formål at undersøge om og hvor, det fredede småkravl måtte være i fare for trafikken. (No.)

De berømte Tønderkniplinger er rykket ind i værdige omgivelser i Drøshes hus på Tønders gågade. Huset lejes af Tønder Museum til udstillingsbrug, hvor der også bliver plads til »levende« kniplersker i »æ dørn«. (JV)

23. april: Dagbladet Politiken opfordrer i en ledende artikel til, at danskere »alle steder« slår koldt vand i blodet.

Den planlagte dansk-tyske grænseregion indebærer nemlig ikke, hedder det, nogen form for national suverænitetsovergivelse. »Målet er at udbygge det samarbejde i regionen, der allerede har modtaget støtte fra EU til projekter om naturbeskyttelse, forurening, teknologisk udvikling og analyse af regionens udviklingsmuligheder«.

5. maj: Klokkerne synes at ringe for Aabenraa Museum. En neutral analyse, som Sønderjyllands Amt havde bestilt, er meget skeptisk med hensyn til museets fremtid. Formanden for UK-udvalget i Aabenraa, Ejler Schütt (K), mener på denne baggrund, at det nu må overvejes, om det eksisterende museum skal udbygges, eller om der skal opføres et nyt ved det af kommunen erhvervede Brundlund Slot. (JV)

7. maj: Også formanden for Historisk Samfund for Sønderjylland, Lars N. Henningsen, beskæftigede sig med det grænseoverskridende samarbejde på foreningens årsmøde i Høruphav. På det kulturelle område eksisterede et sådant samarbejde forlængst, udtalte formanden, bl. a. ved samtidige udgivelser af historiske bøger. For Historisk Samfund indebærer samarbejde over landegrænsen altså hverken noget nyt eller noget skræmmende, sagde Lars N. Henningsen. (JV)

Nej til Nej-nationalismen

10. maj: Jyllandsposten giver i en leder dagens demonstration ved grænsen bl. a. følgende velkomstsalt: «Et lavpunkt nås i dag, når tilrejsende EU-modstandere, der aldrig tidligere har gjort sig bemærket til fordel for danskhedens sag i Sønderjylland og Sydslesvig, organiserer en såkaldt menneskekæde langs grænsen for at symbolisere modstand mod Euroregionen«. Videre hed det med løftet pegefinger: «I et grænseområde, der ellers er verdensberømt for sin udsoning og sit samarbejde mellem sønderjyder og nordtyskere, skal der med djævelens vold og magt konstrueres modsætninger, som kan bruges i den overordnede EU-modstand. Det er skamligt».

15. maj: En af deltagerne i demonstrationen, Karl Otto Meyer, var af en anden mening. I en kronik i Flensborg Avis tilbageviste han alle påstande om »uforfalsket nationalisme, overlegenhedsfølelse og intolerance« eller » en storstilet fornærmelse mod vort naboland Tyskland«. I stedet var, fremhævede den tidligere lændagsmand, møderne folkelige, fornøjelige og fredelige. Det store opbud af fjernsyns- og radiohold samt dagbladsjournalister fik ikke meget ud af det, hed det videre, for det, der var tænkt som en sensation, udeblev. Man kunne ikke berette om tyskerhad, Euro-

pafjendtlighed, nationalisme, egoisme, egocentrisk holdning eller lignende. Frem for alt blev der tilbudt en saglig dialog.

Euroregion til vands

25. maj: Euroregioner skyder op alle vegne. Til efteråret fremlægges udkast til en Vadehavsregion for de tre kystlande Danmark, Tyskland og Nederlandene. Vadehavsregionen tæller ca. 70.000 indbyggere, der skal have lejlighed til at gøre deres interesser gældende over for de respektive regeringer. (RB efter Radio Syd)

1. juni: Regionen Sønderjylland/Slesvig var et kryddret indslag i mange taler ved det danske årsmøde i Sydslesvig. Således appellerede professor H. P. Clausen, nu som generalkonsul i Flensborg, med diplomatisk vægt til alle parter om at være sig deres ansvar bevidst. Ansvarret over for historien ligger ikke ensidigt hos den ene part. Hvad enten vi ønsker nationalstaten fastholdt, eller vi mener, den må tilpasse sig nye tider, må vi alle stå sammen om at forhindre, at nationalistisk ugræs fyger over hegnet, sluttede H. P. Clausen. (JV)

2. juni: En anden årsmødetaler var amtsborgmester Kr. Philipsen. Mindre diplomatisk i ordvalget vendte han sig mod »den nationale fundamentalisme i vor landsdel. Ypperstepræstinder og -præster deler deres medborgere op i ortodokse danskere, som sympatiserer med deres modstand mod samarbejdet over grænsen og EU i almindelighed, og så de vantro, som må finde sig i at blive skældt ud for det værste.« Det bekymrer mig«, fortsatte Philipsen, »at nogle sønderjyder mener at have monopol på danskheden og føler sig kaldet til at stille sig op under Dannebrogssflag og bekende: »Jeg er dansk og vil kæmpe for at blive ved med at være dansk«. I modsætning til hvem? tør jeg spørge«. Amts-



Det danske mindretals hovedkirke i Flensborg, Helligåndskirken, er af de kirkelige tyske myndigheder værdraget den danske menighed til ejendom. Her ses kirkens kor og alter. Foto: Helge Krempin.

borgmesteren advarede imod at føle sig for god til at tage imod en fremstrakt hånd (fra tysk side). (RB)

En stemme ekstra for regionen

3. juni: Ved et møde i Sønderjyllands Amtsråd vedtoges oprettelsen af den dansk-tyske Region Sønderjylland/Slesvig med fire stemmer imod, én færre end ved den principielle vedtagelse den 5. maj. Grethe Nielsen (S) skiftede side. Det skyldtes, sagde hun, de forbedringer, der var indført i teksten, bl. a. regionsnavnet. Der skal nu udarbejdes en peje, som udførligt fortæller om aftalen. Om dette vil trække debatten i den

ene eller den anden retning skal vise sig, når de reelle oplysninger har vundet indpas i alle de små hjem. (JV)

17. juni: Sønderjyllands Amt udsender en ny Sønderjyllandsbog, skrevet af museumsinspektør Steen W. Andersen.

Det har vakt opsigt, at Sønderjyllands Amt må afsætte 2,5 mio. kr. om året til pasning af en urolig dreng. Det store beløb fremkommer ved, at behandlingen kræver oprettelse af otte nye stillinger. Det hjælper ikke over for en principiel betragtning, at regningen kan sendes videre til Fyn, hvor den fremmelige dreng boede sammen med sin mor, før de flyttede til Sønderjylland. (JV)



Endnu et museum til museumsbyen Tønder. Det er det fornemme Drøhses Hus på gågaden. Tønder Museum indretter en kniplingsudstilling i huset, hvor det også bliver muligt at se »levende« kniplersker fremstille de florlette håndarbejder. På billedet er huset (i midten) fotograferet i forbindelse med restaureringen (1980-1985). Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Den »ukendte« Franciska Clausen

18. juni: En Franciska Clausen-udstilling er åbnet i fødebyen Aabenraa, nærmere betegnet i udstillingsbygningen Bane-Gården. Det drejer sig hovedsagelig om såkaldt levebrøds-kunst, nemlig de portrætmalerier, som kunstneren af økonomisk nødvendighed udførte efter at være vendt hjem fra udlandet, Weimar, München, Berlin og Paris, i slutningen af 1930'erne. Det blev til ganske mange portrætter af lokale børn og personligheder, som det her er lykkedes at skaffe til veje gennem lån hos private. Det er en side af kunstnerens produktion, som ikke har været kendt af så forfærdelig mange. Prøver på de bedre kendte abstrakte billeder føjer sig til helheden. (JV & EB)

21. juni: Ret så overraskende beder nu en tysk flensborger gennem JV Københavns Borgerrepræsentation om at medvirke til, at Istedløven vender tilbage til den gamle kirkegård i Flensborg, hvor pladsen er fri. Initiativtageren er hr. Ulrich Jochimsen, formand for den i Danmark næppe kendte forening »Holt den Flensburger Löwen zurück« (Hent Flensborgløven tilbage). Det lidt usædvanlige initiativ henviser til det dansk-tyske regionsråd. (JV & EB)

Grænse for grænseløshed

24. juni: Foreløbig 300 mennesker har meldt sig ind i den støtteforening, der arbejder for oprettelsen af et hospice i Sønderjylland.

26. juni: I Gråsten er man tilhænger af en åben søgrænse. Derfor har det vakt svær misfornøjelse, at spritruten Gråsten-Lyksborg er blevet indskrænket. De royale borgere har afleveret 600 protestunderskrifter til rederiet Viking i Flensborg. Ruten benyttes især af pensionister, der får et slag kort og en lille én i den halvanden time, dobbeltturen varer.

2. juli: Det havde dronning Margrethe I ikke kunnet forestille sig, da hun omkring år 1400 lod Brundlund Slot i Aabenraa opføre - at vindeltrappe-systemet skulle afløses af en moderne elevator. Det havde den nye ejer, Aabenraa Kommune, sikkert heller ikke, før der kom meddelelse om, at A. P. Møller-fonden havde bevilget 850.000 kr. til indbygning af elevator i det kommende kunstmuseum. (No)

3. juli: Syd for grænsen har Grænseforeningen afsat en halv mio. mark, ca. 2. mio. kr., fra det sønderjyske lotteri til en gennemgribende restaurering og ombygning til ialt 28 mio. kr. af det danske mindretals møde- og administrationscenter Flensborghus. Selve bygningen er 250 år gammel og delvis opført af murerter fra det nedbrudte Duborg Slot, også bygget på initiativ af dronning Margrethe. (EB)

Mosekonens bryg

5. juli: Det danske folketings vil ikke lade sig repræsentere i det omstridte grænse-regionale råd Sønderjylland/Slesvig/Schleswig, hvor der var afsat to pladser til det. I afgørelsen ligger ikke en desavouering af det danske rådgivende organ, men et princip om ikke at blande sig i lokale og regionale anliggender. (Pol.)

Og som et postscriptum en henvisning til sommerens topskud på det lokale bogmarked: Stine Wiells mammutbog om sønderjysk arkæologisk Gründerperiode i almindelighed og mosefundene henede, Thorsbjerg og Nydam med pragtstykket Nydambåden, i særdeleshed. Ved en præsentation direkte ude i mosen af mosekonens bryg skænkede Stine Wiell med rund hånd bl. a. et bæger af oplysninger, som slet ikke findes i bogen. (Bogen hedder »Flensborgsamlingen 1852-1864« og er i kommission i Padborg Boghandel).

Forkortelser:

| | |
|--------------|--------------------------------|
| Fl.A. | Flensborg Avis |
| No. | Nordschleswiger |
| Jllp. | Jyllandsposten |
| JV | JydskeVestkvtsten |
| RB | Ritzaus Bureau |
| Pol. | Politiken. |
| EB | Forfatterens kommentar. |

Næste nummer af
Sønderjysk Månedsskrift
udkommer d. 5. oktober

Det sker – på nordslesvigske museer

Ingrid Villesen : Malerier

Vises på Skærbæk Museum

Ingrid Villesen er født i Fabjerg ved Lemvig og uddannet på Det Fynske Kunstakademi. Hun er gift og bor i Billund. Siden slutningen af 1970'erne har hun haft og deltaget i talrige udstillinger over hele landet samt i Norge og Tyskland.

Det er farven, der interesserer Ingrid Villesen, og i sine malerier arbejder hun den op til en intens klarhed, så motivet og farverne aflokkes hinanden nye sider og nuancer.

Somme tider virker hendes billeder helt naturalistiske, til andre tider er de nærmest abstrakte, men der er altid noget genkendeligt - selv om det genkendelige motiv langt fra er det væsentlige. Her anes måske et hus, en sø, et træ, en cykel eller ofte en person - eller i reglen flere personer, som på en eller anden måde giver hinanden karakter, støtter eller udleverer hinanden.

Farverne er stærke og klare - røde, gule, grønne, blå - ind imellem eksploderer de oven i hinanden, men altid disciplineret. Farverne lever tilsyneladende deres eget liv, men Ingrid Villesen ved nok, hvor hun har dem. Det er tydeligt en kultiveret virkelighed, hun skildrer, rent og impressionistisk, hvor synsindtrykket er det væsentlige.

Det er rent maleri, fri for litterære allusioner, men ikke fri for mening. Ikke sådan at forstå, at hun prædiker et budskab, men hendes lyriske og bil-

ledskabende sind kommer til udtryk i farvernes blide harmoni og lysets klare pointering af noget positivt i tilværelsen: hjem og familie, mand og børn, hunden og naturen. Man får indtryk af et menneske med et optimistisk livssyn og en glæde ved livet og verden omkring hende.

Hun maler det almene, som vi alle kender, det banale i tilværelsen måske, men hun maler det ikke banalt. Det er nyt, hver gang hun ser det. Farverne lever, synger og viser en glad pige midt på den jyske hede, ikke Aakjærs og Blichers brune jagtmarker, men en driftig lille by omgivet af marker og plantager, blomster og dyr og de lange udsyn, som brydes af et hvidt hus i det fjerne.

H. E. Sørensen



-
- Museet på Sønderborg Slot**
Indtil 28. sep.: Tæppeudstilling - Arr. af Sønderjyllands Kunstmuseum.
4. okt. - 16. nov.: »Doris Blom« - Arr. af Sønderborg Kunstforening & Sønderjyllands Kunstmuseum.
- Cathrinesminde Teglværksmuseum**
12. sep. - 2. nov.: Udstilling om småskibsfart fra Egersund og Fjordegnen.
- Tønder Museum**
Indtil 31. dec.: »Binche og Malines kniplinger« - Fra Tønder Museums egen samling.
- Drøhses Hus, Storegade 14, Tønder**
Indtil 31. dec.: Dele af Tønder Museums samling af kniplinger.
- Sønderjyllands Kunstmuseum, Tønder**
Se nærmere i dagspressen. »Udstilling om Sønderjyllands Kunstmuseums byggeprojekt«.
- Højer Mølle og Marskmuseum**
Indtil 31. okt.: Åen og Marsken - Livet i marsken fortalt i billeder af fotograf A. Martinsen og andre.
- Aabenraa Museum**
Indtil 28. sep.: »Bord dæk dig« - Den første af to udstillinger, arr. af Aabenraa Museums Venner, i anledning af foreningens 10-års jubilæum.
- Jacob Michelsens Gård**
Åben efter aftale med Aabenraa Museum.
- Midtsønderjyllands Museum**
7. sep. -23. nov.: Malerier af Solvejg Refslund.
- Haderslev Museum**
13. sep. - 19. okt.: Keramik 1997. 18 danske keramikere viser et udvalg af deres produktion af både brugsgenstande og skulpturelle værker.
- Skærbæk Museum**
5. sep. - 5. okt.: Maleriudstilling med Ingrid Villesen. Åben: mandag-fredag kl. 10-17 og første og sidste weekend kl. 14-17.
- Museet Holmen**
Indtil 28. sept.: Trætryksudstilling af Walter Habdank, tysk træsnitskunstner.
30. sep. - 30. okt.: Billedkunst af arkitekt/kirkebygger Holger Jensen.
-



Dansk-tysk traktat

Troels Rasmussen: »Den dansk-tyske traktat 1922«
Institut for Grænseregionsforskning 1996, 180 s. ill.
Pris: 185 kr.

I august 1994 kunne man i bl. a. JyskeVestkysten læse om en dansk-tysk grænseinspektion, der skulle besigtige grænsen og grænseafmærkningerne. Større var forbløffelsen blandt læserne formentlig over, at grænseinspektionen bl. a. skulle vurdere, hvorvidt grænsen burde reguleres og flyttes. Ligger grænsen ikke fast, har de fleste formentlig spurgt sig selv. Nu har man mulighed for at få svar på dette og andre spørgsmål om den dansk-tyske grænse i Troels Rasmussens bog »Den dansk-tyske traktat 1922«.

Grænsespørgsmålet var langt fra overstået med Christian X's ridt over 1864-grænsen ved Frederikshøj den 10. juli 1920. I kølvandet på den historiske begivenhed fulgte en lang række mere anonyme juridiske, økonomiske og praktisk administrative spørgsmål. I første række skulle der ske en grænselægning og afmærkning af grænsen, men meget hurtigt dukkede flere spørgsmål op, som nødvendigvis skulle løses i samarbejde med de tyske myndigheder. Først og fremmest var det spørgsmål, som snævert knyttede sig til benyttelsen og vedligeholdelsen af grænsen, men grænseændringen krævede også en afklaring af bl. a. optionspørgsmålet, udredning af finansielle forhold de to stater imellem, overtagelse af pensioner samt understøttelse af de tyske krigsinvalidere og deres efterladte i Sønderjylland.

I »Den dansk-tyske traktat 1922« har Troels Rasmussen redegjort for disse forhold og de vanskelige og langstrakte dansk-tyske forhandlinger, hvor man fra dansk side måtte træde varsomt over for et Tyskland, der så grænseændringen som endnu et resultat af »tvangsfreden« i Versailles. Resultatet af disse forhandlinger blev traktaten af 10. april 1922 mellem Danmark og Tyskland angående ordning af de som følge af overgangen til Danmark af suveræniteten over Nordslesvig opståede spørgsmål, som var traktatens officielle navn. Den 10. april i år kunne traktaten fejre sin 75-års fødselsdag. Set i lyset af grænsekampen og Anden Verdenskrig er dette ikke nogen beskedent præstation af en traktat, der midt i en labil verden har vist sig at være særdeles »holdbar«.

»Den dansk-tyske traktat 1922« bliver næppe natbordslæsning. Den er først og fremmest et gedigent og godt skrevet stykke udredningsarbejde af historien bag traktaten, som har reguleret forholdet omkring den dansk-tyske grænse gennem 75 år. For dem, som eventuelt måtte ønske at arbejde videre med spørgsmålet, er der mulighed for at læse traktaten, der er trykt som bilag i bogen.

kf

Ung og tomme ette håndbold og piger

Vagn Rasmussen: *Ung og tomme ette håndbold og piger*. Forlaget Margit, Åvnøvej 20, Fjelstrup. 210 sider illustreret. Pris: 145 kr.

Vagn Rasmussen har tidligere udgivet »En glant barndom« og »Krigsskæbner«.

Den tredje bog fortæller om den unge mand i det lille landbrugssamfund omkring Kehlet og Fjelstrup i 1950'erne. Bogen giver et tidsbillede af livet på landet i 1950'erne på en åben og frimodig måde - nogen vil måske finde den lige frimodig nok. Men den er fyldt med varme, menneskelighed og ærlighed over for oplevelserne og livet med dets store problemer i ungdomstiden.

I bogen beskriver Vagn Rasmussen på sin levende og livsbekræftende måde, hvordan det var at blive en stor dreng - dvs. konfirmeret - og komme hjemmefra som karl langt væk fra »mors skorter«. Bogen giver gennem sine beskrivelser af Vagn Rasmussens oplevelser en fornemmelse af, hvilke muligheder der var for udfoldelse på landet, hvor meget det var op til folk selv at sikre, at der blev skabt muligheder i det lille lokalsamfund. Alle kan lære noget her.

Engagementet for lokalsamfundet og det livsbekræftende lyser langt ud af beskrivelserne.

I bogen bliver vi ført gennem Vagn Rasmussens ungdomsliv, men samtidig bliver vi også ført gennem samfundets udvikling i 1950'erne og 1960'erne.

Jeg har haft gode oplevelser med oplæsning fra bogen for de mennesker, som kan se tilbage på den tid, der er beskrevet. I forbindelse med oplæsning glæder både oplæser og lyttere sig over det dejlige humør, bogen er fyldt med.

Karl Erik Olesen

Historisk Samfund for Sønderjylland

indbyder til

75 ÅRS JUBILÆUMSFEST

1. NOVEMBER 1997 kl. 15 på Folkehjem i Aabenraa

Eftermiddagsprogram kl. 15-18 30

- universitetslektor Carsten Porskrog Rasmussen:
Kulturlandskabet i Sønderjylland under forandring
Hvordan har vore omgivelser, det sønderjyske landskab og bebyggelsen, ændret sig siden 1920?

Kaffebord

- museumsinspektør Kim Jacobus Paulsen:
Erhverv og livsformer under forandring
Hvordan har landsdelens erhvervsliv og sønderjydernes dagligdag ændret sig gennem 75 år?
- dr. theol. Günter Weitling:
Sønderjyderne gennem 75 år set med tyske briller
Hvad er en hjemmetysker? Findes han stadig, mere end 75 år efter Genforeningen? Har hjemmetyskeren en egen identitet - og en berettigelse? Og hvordan ser hjemmetyskeren på sin danske nabo?

Aftenprogram kl. 18 30 - ?

- *festmiddag*
- generalkonsul, professor H.P.Clausen:
Er der noget tilbage af sønderjyderne?
Sønderjyderne - hvad er det for nogen? Er de selvbevidste, eller er de så bange for naboerne, at det runger langt uden for Slesvig? Kan de stadig udnytte andres diffuse sympati til egen fordel, uden at hverken de selv eller de andre mærker det?
- *underholdning*
Karsten Thomsen sange og Jens Rosendal sange/sopranen
Tinnebeth Hartkopf/Hans Chr. Hein og sangere fra »Frøslev-projektet«

Med stort tilskud fra foreningens kasse er deltagerbetalingen for medlemmer kun

| | |
|--------------------------------|---------|
| <i>eftermiddagsprogram</i> | kr. 50 |
| <i>aftenprogram med middag</i> | kr. 150 |
| <i>hele festen</i> | kr. 195 |

Bindende tilmelding senest 1. oktober til

| | |
|--------------------------------|---------------------|
| Sekretariatet | <i>eller til</i> |
| Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa | Folkehjem, Aabenraa |
| tlf. 74 62 46 83 | tlf. 74 62 28 48 |



Skolen i Sønderjylland før de slesvigske krige

Bagsiden
om
forsiden

Den 29. juli 1814 er en mærkedag i dansk skolehistorie. På denne dato gennemførtes den første almene skolelov i kongeriget Danmark, der fastslog almindelig undervisningspligt. Få uger efter, den 24. august 1814, blev en lignende skolelov udstedt for Slesvig og Holsten. Manden bag denne vigtige lovgivning var i hertugdømmerne generalsuperintendent Jacob Georg Christian Adler (1792-1834). Lige siden sin tiltrædelse i 1792 havde han arbejdet på at få udstedt skoleregulativer for de enkelte provstier i Slesvig stift og siden 1806 også i Holsten. De enkelte skoler fik tildelt et bestemt skoledistrikt, hvis indbyggere var forpligtet til at sørge for skolebygningen, hvori deres børn blev undervist, samt for lærerlønnen. I perioden fra 1770'erne og frem til 1814-loven blev der rejst en række landsbyskoler i Sønderjylland efter dette princip.

Skoleloven af 1814 udgjorde ikke et radikalt nybrud i Sønderjylland, men kan siges blot at være en systematisering af de allerede gennemførte regulativer på skoleområdet. Nyt var det, at loven fastslog dansk som skolesprog i de nordslesvigske landsbyskoler. Derimod skulle tysk forblive skolesproget i købstædernes borgerskoler og i de lærde skoler (latinskolerne) samt i landsbyskolerne i det øvrige Slesvig og Holsten, dvs. også i Sydslesvigs dansktalende områder, hvilket var en klar styrkelse af det tyske element i hertugdømmet. Den danske og den slesvig-holstenske skolelov afveg ikke grundlæggende fra hinanden. Begge steder var skolens formål »at danne gode og retskafne mennesker i overensstemmelse med den evangelisk-kristne lære og sund fornuft« samt »at bibringe dem sådanne kundskaber og færdigheder, at de ved sammes anvendelse kunne blive nyttige borgere i staten«. Undervisningen omfattede religion, regning, skrivning og læsning - det sidste på grundlag af egentlige skolebøger i fædrelandets historie og geografi. En væsentlig forskel var, at man i Slesvig og Holsten opererede med betydelig mere undervisnings-

tid. Eleverne i hertugdømmerne skulle uden for fridage og ferier gå i skole hver dag, og ikke som i kongeriget kun halvdelen af ugens dage. De kunne heller ikke blive udskrevet af skolen, når de var fyldt 13 år, men måtte vente, til de blev konfirmerede som 15-16 årige.

Tankerne bag skolelovgivningen var prisværdige, men virkelighedens sønderjyske skoler kunne i årtierne efter 1814 ofte ikke leve op til lovens målsætning. Det blev efterhånden mere almindeligt med faguddannede skolelærere, men lidet hjalp det, da landbefolkningen kun tillagde skoleundervisningen ringe betydning og i stedet mente, at deres børn skulle bruge kræfterne hjemme på gårdene. Fra anden halvdel af 1830'erne og op gennem 1840'erne synes der imidlertid at ske en markant forbedring af landsbyskolernes niveau og lokalbefolkningens indstilling til undervisning i Sønderjylland. Det må nok tilskrives de forbedrede økonomiske vilkår i området samt ikke mindst den begyndende folkelige interesse i kampen for politisk indflydelse og åndelig frihed.

Man kan spørge, hvilken rolle den sønderjyske skole spillede i udviklingen af den voksende politiske modsætning mellem tysk og dansk op mod midten af 1800-tallet. Overraskende nok synes dette nationalpolitiske spørgsmål kun at have spillet en ringe rolle i skolen, og lærerne, såvel de tysk- som danskuddannede, syntes generelt tilbageholdende med at ytre sig i sagen. Så tilbageholdende at såvel de slesvigholstenske som de danske myndigheder i 1848 og 1851 søgte at få lærerne i flere provstier til at røbe deres holdninger til begivenhederne ved at lade dem besvare spørgsmål om en lærers rette holdning under krigen til oprøret og kongen. De sønderjyske skoler blev først en aktive deltagere i den nationale kamp i årene op mod og ikke mindst efter 1864-krigen.

Keld Grinder-Hansen
Dansk Skolemuseum, Kbh.